

לך לך: הגירה ועליה

הליכתו של אברהם אבינו לארץ כנען, שתהפוך לימים להיות ארץ ישראל, מתוארת פעמיים. תחילה, בסוף פרשת נח, מסופר על תרח שיצא מאור כשדים עם משפחתו ללכת ארצה כנען. בפעם השניה, מצוה ה' את אברם בתחילת פרשת 'לך לך' ללכת 'אל הארץ אשר אראך'. המפרשים התחבטו בפתרון חידת ההליכה הכפולה. מה ראה תרח לצאת לדרך לארץ כנען קודם שנצטווה אברם על כך? או אם סדר הדברים הפוך והציווי לאברם קדם, מדוע אין הסיפור מסודר כסדרו? אם אכן קדם ה'לך לך' להליכתו של תרח, מה גרם לתרח להצטרף למסע לארץ ישראל?

ניתן ללמוד את הפרשה מבלי ליישב את שני הסיפורים לכלל מעשה רצוף אחד, אלא לראות בהן שתי נקודות מבט שונות, סותרות ומשלימות, על המסע לארץ ישראל. בהנחה שפרשתנו היא היסוד המכונן של סיפורי העליה לארץ ישראל בכל הדורות, מכל הגלויות, ניתן יהיה ללמוד ממנה על שני אופנים של עליה לארץ והתיישבות בה.

היציאה של אברהם אבינו לארץ המתוארת בתחילת פרשת לך לך, היא יציאה לשם שמים. בהוראת ה'. הארץ אינה נקראת 'ארץ כנען', אלא 'הארץ אשר אראך', מכיון שבאמת אין עניינו של אברהם בארצם של הכנענים, אלא בארץ ה', שתנתן בסופו של דבר לזרעו. אברהם נדרש להתנתק 'מארצך וממולדתך ומבית אביך', וללכת אל ארץ לא נודעת, כי העליה לארץ משמעה ניתוק מן העולם הקודם שלו, מן התרבות הקודמת שלו, ומעבר לחיים אחרים, חדשים, במצות ה' ובברכתו. בארץ הזאת יעשה אברהם לגוי גדול ובה יתברך בברכה שבעקבותיה גם יתברכו בו כל משפחות האדמה.

לעומת זאת, יציאתו של תרח לחרן חפה מכל מימד אידיאלי. אין בה לא קדושה ולא מצוה. הארץ אליה הוא הולך היא 'ארץ כנען'. הפסוק 'ויקח תרח את אברם בנו' מורה שהיוזמה היתה של תרח. אין הצדקה לפרש שתרח הצטרף ליוזמה של אברם, ששמע את צו ה'לך לך' קודם לכן. אין שום הסבר בתורה לשם מה יצאו תרח ומשפחתו מאור כשדים ללכת 'ארצה כנען', ואין שום הסבר מדוע לא השלימו את המשימה, אלא רק 'ויבאו עד חרן וישבו שם'.

מקורות חז"ל המובהקים, התלמוד ומדרשי האגדה הקדמונים, לא הסבירו כלל את פשר ההליכה הזאת. נראה שחז"ל כלל לא התעניינו במסע של תרח, כיון שמבחינתם היה זה מסע סתמי וחסר פשר. אחד ההסברים שהועלו במדרשים מאוחרים, בנוי כמדרש על גבי מדרש: מסבירים שתרח נאלץ לעזוב את אור-כשדים, בעקבות המלחמה של בנו אברם עם עבודת האלילים של נמרוד. לפי מדרשים אלו ההליכה של תרח יותר משהיתה מכוונת להגיע לארץ

כנען, נועדה להמלט מאור-כשדים. ולפיכך גם לא ראה תרח חשיבות בהשלמת המסע, ועצר בחרן.

בלשון ימינו אפשר לומר שתרח היה 'מהגר', ולא 'עולה'. תהיה הסיבה שבגללה יצא מאור כשדים אשר תהיה, אין היא סיבה אמונית – דתית. בין אם נאלץ לברוח, בין אם חיפש מקום נוח יותר ליישב בו את משפחתו, לא היתה לו גישה ערכית כלפי ההליכה לארץ כנען, והוא אף ויתר עליה והחליפה במגורים בחרן. לא כן אברהם אבינו, כל סיפור הגעתו לארץ ישראל והאחזותו בה מורים על כך שרק השיקול האמוני מניע אותו. שהרי מצד עצמה, הארץ כלל לא הסבירה לו פנים. הוא נתקל ברעב כבד המאלץ אותו לרדת מצרימה, ביחס חשדני ועויין מצד יושבי הארץ המאלץ אותו לנדוד בתוכה, באיום על שלום משפחתו מצד אבימלך מלך גרר. ככל שהתורה מרחיבה בסיפור הקשיים של אברם בארץ כך מתברר יותר עד כמה ההתיישבות שלו בה לא נבעה מצד היותה 'ארץ זבת חלב ודבש' אלא מפני שנצטווה ללכת 'אל הארץ אשר אראך'.

מכאן השורש לשני דפוסים קבועים של מתיישבי ארץ ישראל והנוסעים אליה. טיפוס ה'מהגר' וטיפוס ה'עולה'. או, לפי ההגדרה העולה מפרשתנו, טיפוס 'תרח' וטיפוס 'אברהם'. דוגמה להתנגשות בין שני הטיפוסים הללו נמצאת בפרשת המרגלים. עשרה מהם חשבו שסיבת ההליכה לארץ ישראל מורכבת משני היבטים, שלילת הגלות וטוב הארץ. ההיבט של שלילת הגלות: עזיבת ארץ מצרים בית העבדים, וההיבט של טיב הארץ: התיישבות בארץ חדשה, שהיא 'ארץ זבת חלב ודבש'. כשהבינו את הקשיים שמזמנת להם הכניסה לארץ, נרתעו ונסוגו. זהו דפוס ההגירה של בני תרח. לעומתם יהושע וכלב אמרו: 'עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה', מפני שהמניע העיקרי להליכתם לארץ היה היותה ארץ ה', והצו הא-להי בלבד הוא שהניע אותם: "אם חפץ בנו ה' והביא אותנו אל הארץ הזאת..."", זהו דפוס העליה של 'בני אברהם'.

עד עצם היום הזה נחלקים הבאים לארץ ישראל והיושבים בה לשני הטיפוסים הללו. אלה שבאו אליה כ'מקלט לילה' מפני הגלות, או המהגרים אליה מפני שהיא נחשבת למקום טוב לחיות בו לעומת המקומות מהם באו. כנגדם, ישנם אלו העולים לארץ ישראל ויושבים בה מסיבות ערכיות, אמוניות. 'בני-תרח' יבחרו לפעמים להגר לארץ אחרת עוד לפני שהגיעו לארץ, או לעזוב אותה אחרי שניסו להשתקע בה ונתקלו בקשיים שהיא מזמנת ליושביה. חלק מהם נשארים בארץ, אך מגמת חייהם בה, גם הפרטית וגם זו הנוגעת לכלל, היא הטבת התנאים החומריים של הישיבה בה. בני אברהם רואים בארץ ישראל ייעוד, ושאיתם היא להגשים בה את חזון הדורות של ישיבת עם ישראל בארצו באור ה' ובברכתו.

ההבדל בין 'בני תרח' ו'בני אברהם' אינו נוגע רק לעליה לארץ, אלא גם לאופן הישיבה בה. בחירת מקום המגורים, אופן ההתישבות, אורח החיים האישי, העשייה הציבורית והחברתית. יש להדגיש, שההתפלגות בין מהגרים ועולים, בני תרח ובני אברהם, אינה נעשית לפי מפתח לאומי, דתי או פוליטי. יש 'בני-תרח' יהודים, 'ימניים' ו'דתיים', כשם שיש 'בני אברהם' גרים, 'שמאלנים' ו'חילוניים'. עם זאת, נראה שחלק מן הפולמוסים והמתחים החברתיים והפוליטיים במדינת ישראל המתחדשת מבוססים על השאלה אם מדינת ישראל מהווה המשך להגירת תרח או לעליית אברהם.